

KØBENHAVNSKE URTEGAARDSMÆND OG GARTNERE OG DERES KAAR I KONGENS SOLD

Af
JOHANNES THOLLE

(Sluttet).

De økonomiske Forhold ved Haverne undersøgtes ved Kriegers og Leitloffs samtidige Afgang, og det opgaves, at Krieger havde haft⁹⁴ 1386 Rdlr. plus 250 til Materialer og 150 til Arbejdsvogn (1786), — Leitloff 495 plus 200 til Daglejere, — ialt 2481 Rdlr. Under begge Gartnere hørte desuden følgende Udgiftsposter:

36 Mand udkommanderet i 26 Sommeruger plus 1 Officer à 4 Sk.	
20 Mand udkommanderet i 26 Vinteruger plus 1 Officer à 3 Sk.	
<hr style="width: 50%; margin-left: auto;"/>	655 R. — M. 4 Sk.
8 faste Daglejere pr. M. dagl. 1 Mrk.	392 »
6 Havekoner i 26 Sommeruger dgl. .... 5 Sk.	
4 Havekoner i 26 Vinteruger dgl. .... 5 Sk.	
<hr style="width: 50%; margin-left: auto;"/>	152 » 5 » 8 »
6 Mand til at vande og aftage Mistbænk.	30 »
<hr style="width: 50%; margin-left: auto;"/>	<hr style="width: 50%; margin-left: auto;"/>
Daglejere tilsammen	1210 R.
4 Gartnergeseller	358 R.
Haveredskaber	80 »
2 Materialvogne og Heste og 2 Kuske, Foder til Hestene	370 » 4 M. 0 Sk.
2 Materialfolk til Repar. af Espalier, Gelænder, Mistb. m. m.	156 »
Staldgødning	3 » 4 » 12 »
Gagetillæg til Gartnerne aarl. minus 1 % til Pension	792 »

ialt en Sum af 2970 R. 3 M. 4 Sk. eller ca. 500 Rdlr. mere end før.

⁹⁴ Partikulærk. Resol. Nr. 41 af 18/10 1749 og Nr. 4 af 3/1 1750.

Denne Opgørelse (el. Overslag) fra Slotsgartner *Friederich Ludewig Bruhn* tilsendtes Gartnerne *Gercken* i Charlottenborg og *Döllner* i Charlottenlund til Erklæring, og det fandt deres Bifald. Bygningsinspektør *Eigtved* mente imidlertid, at Bruhn kunde nøjes med 1 »Gesell« mindre samt 20 Foder Hø m. m., hvorved Budgettet kunde nedbringes til 2481, og dette vedtoges, saa at Slotsgartnerens Gage m. m. fastsattes til 1689 Rdlr.

Ovennævnte Fr. L. Bruhn, der var en Søn af Slotsgartneren paa Frederiksberg, *H. H. Bruhn*, havde under 23/5 1741 faaet Bestalling paa Gartnertjenesten paa Amalienborg (se senere),⁹⁸ og det syntes rimeligt, at han, da denne Have i 1749 »demoleredes«, overgik til en anden passende Tjeneste, hvilket da ogsaa skete. I hans Funktionstid skete der paa Rosenborg bl. a. dette, at Parterret istandsattes, og der bevilligedes flere Tusinde Rdlr. dertil.¹⁰⁰ Bruhn forblev paa Rosenborg til sin Død i 1776. Han overlevedes i 5 Aar af sin Enke, *Dorothea Binder*, og hun ansøgte Kongen om Pension. I denne Ansøgning anførte hun bl. a., at hendes Mand havde staaet i kongelig Tjeneste i 49 Aar, først de 20 Aar paa Amalienborg, »som han selv som Gartner i højsalig Frederik IV's Tid har anlagt«. Desuden hævder hun, at han havde indforskrevet og betalt Blomsterløg for 4—5000 Rdlr. uden ringeste Tilskud. Hendes Far var død som Major og Underfører ved de kgl. Drabantkorps, og at hendes Mands Far (ovenn. H. H. B.) var første Anlægger af Frederiksberg Have samt til sin Dødsdag Slotsforvalter og Gartner ved samme.⁹⁹

Forinden Bruhn afgik fra Tjenesten, saa man sig om efter en Afløser, og dette resulterede i, at man under 31/3 1770 ansatte *Christopher Dörschell* til en Gage af 500 Rdlr.¹⁰² I Bestallingen hed det, at han flittigt skulde passe Orangerierne, Hække, Alleer, Træer, Plantninger m. m. og holde dem i god Stand; han benævntes Lyst- og Køkkengartner,¹⁰² — og han tiltraadte 1. Jan. 1777. Dörschell erklærede sig straks utilfreds med Gartnerboligen, som var forsømt og for lille. Det bevilligedes ham for 2000 Rdlr. at maatte lade Boligen istandsætte og forsyne med et nyt Stokværk (Manzard), og til dette Brug overlodes der ham nogle Bjælker og Spær fra Christiansborg Slot.¹⁰³ — I Hovedsagen overføres ved denne Tid Regnskabet fra Partikulærkassen til Rentekammeret, og da sidstnævnte i 1778 stod overfor at skulle betale et Parti

⁹⁸ Partikulærk. Bestallings- og Instruktions. Pr. Nr. 1 S. 14.

⁹⁹ Bobe: Reventlowske Papirer VIII Till. 4—5.

¹⁰⁰ Partikulærk. Resol. Nr. 111 af 6/7 1767, Nr. 85 af 15/5 68, Nr. 132 af 13/8 69.

¹⁰² Partikulærk. Resol. Nr. 42 af 31/3 1770.

¹⁰³ do. Bestall. pr. Nr. 1 S. 37.

¹⁰⁴ Rentek. kgl. Resol. Nr. 99 af 21/8 1777.

Træer, som var indført til Orangerierne (60 Stk. 3—4-aarige Fersken, 100 1-aarige do. og 50 Abrikostræer, ialt til 150 Rdlr.), ønskede det ganske naturligt at faa at vide, om disse Udgifter henhørte under dem, som Gartneren skulde afholde indenfor sin Kontrakt, eller var Ekstraudgifter. Det resolveres derfor, at D. til at forsyne Orangeriet med de fornødne Træer maatte faa dette Beløb godtgjort; men naar Orangerierne var forsynet, skulde han (og de øvrige Slotsgartnere iøvrigt med) være pligtig selv at opelske de Træer, Svibler og Frøsorter, som behøvedes til Haverne uden derfor at faa godtgjort noget.¹⁰⁵

Ogsaa Orangerierne ombyggedes under D. Der bevilligedes her- til straks et Beløb af 9767 Rdlr.,¹⁰⁶ og da dette ikke slog til, fik han yderligere et Beløb, saa de samlede Omkostninger blev paa omtrent 12,000 Rdlr.¹⁰⁷ Desuden tilstodes der ham i 1780 et personligt Tillæg paa 300 Rdlr. med tilbagevirkende Kraft fra hans Ansættelse samt diverse Tillæg til Havernes Drift,¹⁰⁸ nemlig:

1. Havearbejdere 38 Mand i 146 Sommerdage, 28 Mand i 147 Vinterdage, 5 Havekoner Sommer, 4 Havekoner Vinter, tilstaas et Tillæg paa 2 Sk. daglig eller 253 Rdlr. (foruden betalt: 1872 Rdlr.). 2. En Gartnersvend Tillæg 143 Rdlr. (foruden bet. 153). 3. Materialkuske Tillæg 40 Rdlr. (foruden bet. 104), desuden Foder til Heste m. m. 8. Blomstersvibler, Frø, Træer, Glas- klocer, Urtepotter, Havekurve indtil 200 Rdlr. ialt.

Dörchells Flothed i Dispositioner angik ikke blot Byggeriet med de mange Overskridelser, men ogsaa Ekstraindkøbene, og Rentekammeret var ikke altid villigt til at betale, hvad han satte sig i Udgift for. En Regning for Ekstraudgifter androg April 1781 følgende:¹⁰⁹

1. For Vand til Haven	281 Rdlr.	34 Sk.
2. » Orangeriballier	270 »	80 »
3. » sammes Maling	35 »	16 »
4. » En Sten Valse (Slibesten)	11 »	
5. » Reparation af Fontænen	8 »	4 »
6. » Vinduesreparation	27 »	
7. » foranf. Valses Indlæg	11 »	
8. » adskill. Smaaudgifter	129 »	24 »
9. » Stakitværket i Haven	56 »	
10. » Træer til Hække	30 »	
11. » samme	60 »	
12. » Gødning	31 »	36 »
13. » Blomsterzwibler	197 »	90 »
14. » Blomsterpotter	80 »	

Ialt 1226 Rdlr.

¹⁰⁵ Rentek. kgl. Resol. Nr. 36 af 9/3 1778.

¹⁰⁶ do. Nr. 15 af 31/1 1780.

¹⁰⁷ do. Nr. 84 af 18/4 1781.

¹⁰⁸ do. Nr. 32 af 21/2 1780.

¹⁰⁹ do. Nr. 146 af 27/4 1781.

Foruden alt dette, som han altsaa allerede baade havde købt og betalt, ønskede han 150 Ballier. Da han utvivlsomt selv af sit Budget til Havernes Vedligeholdelse skulde betale noget af det, bevilligedes der ham ikke alt, men dog saa meget, at der kun manglede ca. 80 Rdlr., og det fastsattes, at Ballierne ikke maatte koste mere end 680 Rdlr. — Endnu engang kom han med en betydelig Ekstraregning, drejende sig om Ombygningen af Gartnerboligen. Han havde først forpligtet sig til at ombygge indenfor 2000 Rdlr., derefter faaet yderligere 1855, — foruden noget Tømmer (foræret) og kræver yderligere ikke mindre end 2000 Rdlr.¹⁰⁹ Dette blev imidlertid Rentekammeret og Kongen for meget, og der bevilligedes ham kun 1500 Rdlr. med den udtrykkelige Paategning, at det kun var for denne ene Gang, og at det maatte være uden Følge saavel for ham som for andre Embedsmænd; hvad der var ud over dette Beløb, maatte han selv afholde. — En Forespørgsel om, hvorvidt man til Haven maatte antage Haandværkssvende eller kun skulde have Militær, besvaredes derhen, at Gartneren ved Rosenborg ligesom de andre Gartnere som hidtil maatte antage de fornødne Haandværkssvende.¹¹⁰

Den 28/10 1783 afgik Dörschell ved Døden, 63 Aar gammel.¹¹¹ Efter hans Død indsendte Enken, *Catherine Margrethe*, ikke mindre end tre Regninger, som hun mente skulde godtgøres hende som hendes Mands Udlæg. Det drejede sig om:¹¹²

1. Orangeballier og Vinduesreparationer, Blomsterløg, Havefrø, Transport af Gødning m. m.....	1114 Rd. 76 Sk.
2. Blomsterløg for Aaret 1783	251 » 81 »
3. 24 Vandspande og 117 Glasklokker.....	94 » 32 »
	1460 Rd. 93 Sk.

Ogsaa dette Beløb godtgjordes, dog imod, at der ikke paaførtes Haven Udgifter til Blomsterløg i 1783. Mindre heldig var hun med yderligere Regninger.¹¹³ Fra hendes Mands Side forelaa fra 1782 en Regning paa 1607 Rdlr. 34 S., som var anvendt i hans Tjenestetid. Det drejede sig om en Efterregning paa Ombygningen paa 355 Rdlr. og 221 for Ombygninger ved Driverierne. For dette sidstes Vedkommende havde Tømrermesteren dette Beløb til gode, men D. havde vægret sig ved at betale ham dem. Han anlagde Sag, og D. dømtes. Imidlertid nægtede han, at det var ham personligt, som heftede for Beløbet, og mente desuden, at Beløbet allerede var betalt i Orangeri-Bygningsomkostningerne. Rentekam-

¹⁰⁹ Rentek. kgl. Resol. Nr. 4 af 7/1 1782.

¹¹⁰ do. Nr. 62 af 21/2 1780.

¹¹¹ do. Nr. 6 af 6/1 1783; Brock: Rosenborg II 68.

¹¹² do. Nr. 104 af 26/6 1783.

¹¹³ do. Nr. 44 af 11/3 1789.

meret hævdede, at der var en Regnskabsfejl, og naar Beløbet allerede var betalt een Gang, maatte det være D.s Fejl; man ønskede ikke, at Kongens Kasse skulde belastes med Beløbet. — Endelig var der en Post paa 150 Rdlr. for Orangeriballier. D. havde hævdedet, at de kunde laves billigere ved Hjælp af gamle Jernbaand, han havde til Disposition, hvorfor der budgetteredes 100 Rdlr. mindre end oprindeligt tænkt. Da Baandene imidlertid ikke alle kunde bruges, blev der en Overskridelse paa 74 Rdlr. 32 Sk., som D. altsaa havde udredet. Paa Grund af højere Udenlandsfragter i 1780 var der ogsaa medgaaet 277 og i 1781 359 Rdlr. til Blomsterløg, og Differencen fra det budgetterede til Omkostningerne havde han ogsaa betalt. Sluttelig havde han til Daglejere, der ikke var tilstrækkelige, i de første 3 Aar udredet 708 Rdlr. mere end det Tillæg, som han havde faaet paa 1000 Rdlr., androg. — Af alt dette, som Enken altsaa ønskede godtgjort, kunde man imidlertid kun godkende en Udgift paa 311 Rdlr. 92 Sk., Resten var Kassen uvedkommende. Og skønt siddende med 5 uforsørgede Børn og 200 Rdlr. i Pension maatte altsaa ogsaa Enken bøde for D.s Flotheder. — Hun døde 18/10 1817.¹¹⁵

Egentlig havde det allerede en Tid været bestemt, at Gartner *P. Holbøll* paa Frydenlund skulde afløse D., naar han døde, og at Dörschells Søn, *Henrich Anton Peter Dörschell*, skulde fortsætte som Mestersvend paa Rosenborg, til han engang kunde overtage Stillingen som Slotsgartner.¹¹⁴ Holbøll syntes imidlertid, at han nu var for gammel (65 Aar), og hans Søn var for ung til at afløse ham paa Frydenlund. Kongen udnævnte derfor i Stedet *Carl Emilius Dollner* til Rosenborg. Dollner var adjungerende og succederende Gartner og Slotsforvalter paa Charlottenlund Slot, hvor hans Far, *H. A. Dollner*, havde Embedet; D. foreslog selv, at mens han skulde overtage Rosenborg, skulde hans Svoger, unge Dörschell, loves Stillingen paa Charlottenlund efter gamle Dollners Død, og saadan faldt Afgørelsen ogsaa ud; Dollner kom til Rosenborg, og unge D. afløste ham ved Charlottenlund. Dollner tilkændtes en Gage paa 500 Rdlr. fra 1/1 plus et Tillæg paa 100 Rdlr. og iøvrigt med en Sum af 3220 Rdlr. til Driften som forhen, og unge Dörschell ansattes i hans Sted ved Charlottenlund og fik iøvrigt for sin Skuffelse en Affindelsessum paa 200 Rdlr. om Aaret. Dörschells Enke beholdt sin Mands Gage et Aar og skulde derefter oppebære 200 Rdlr. i Pension, foruden at hun straks fik godtgjort de forannævnte 1460 Rdlr.

Efter denne Periode under Dörschell, hvor Byggeriet havde

---

¹¹⁴ Rentek. kgl. Resol. Nr. 6 af 6/1 1783; jevnf. Medd. fra Gentofte hist.-top. Selskab 1930.

¹¹⁵ Roedes Register.

floreret, maa Rosenborg Have siges at være ude over sin første Glansperiode, og trods efterfølgende dygtige Gartnere gik det en Tidlang tilbage for den, idet Interessen mere helligedes Frederiksberg Have og dennes Omlægning.

Carl Emilius Döllner var Søn af Gartner og Slotsforvalter paa Charlottenlund, *Heinrich Adolph Döllner* (f. 1716, d. 1794). Han var selv født 1749, da Faderen kom til Charlottenlund, og han havde i en Aarrække haft Stillingen som dennes Stedfortræder og var designeret til at skulle afløse ham. Efter hans Tiltrædelse paa Rosenborg (1/1 1783) sker der bl. a. det ødelæggende, at der bygges Kaserne og anlægges Eksercerplads, og det bliver D.s Sag at redde, hvad reddes kan af det Areal, som skulde afstaas til disse Formaal.¹¹⁶ Orangerihuset maa sættes i Stand til at tage noget af det, som det til Kaserne omdannede Laurerhus ikke mere kunde have, og da det ikke kunde rumme alt, maatte D. sælge ud af Træerne. Løver, Statuer, Bassin m. m. maa flyttes o. s. v. — ikke lystelige Opgaver for Havens Gartner. Et Tab havde han ogsaa ved, at et Skib med Blomsterløg til ham og nogle andre Slotsgartnere forliste, men han fik dog godtgjort 200 Rdlr. til Lindring af dette Tab.¹¹⁷ Hans Virksomhed blev kun kort; allerede 1791 døde han,¹¹⁸ efterladende sig Enken, *Cathrine*, samt en Søn, *Carl Frederik Döllner*. — For sidstnævnte søgte Enken Stillingen paa Hørsholm (1794), mens Sønnen var i Holland. Hun fik sin Mands Gage med Juni Maanedes Udgang, fik nogle Aar efter Plads som Palæ-Pige paa Amalienborg, hvor hun belønnedes for Flid, og blev senere Vartfrue.¹¹⁹

Til den ledige Stilling som Gartner ved Rosenborg meldte der sig følgende Ansøgere:¹²⁰ 1) *Niels Simonsen Bache* (Botan. Have), 2) *Marcus Frederik Voigt* (Frederiksberg Have), 3) *Peter Petersen* (Svend i Frederiksberg Have), 4) *Johan David Christian Krause* og 5) hans Fader *Georg Christian Krause* (Sophienborg) samt 6) *Nicolaj Christian Dahl* (succ. Voldmester i København). Ingen af disse blev imidlertid den heldige; thi til Stillingen udnævntes Mestersvenden i Rosenborg Have, *Peter Lindegaard*, og det betonedes, at han maatte være fornøjet med et Budget paa 3320 Rdlr. Hans Gage skulde være 400 Rdlr., indtil H. Dörschell blev »befordret« som Gartner og Slotsforvalter til Charlottenlund, idet han da skulde

¹¹⁶ Rentek. kgl. Resol. 11/12 1784, Nr. 13 af 19/1 1785, Nr. 158 af 10/8 1785, Nr. 195 af 28/9 1785, Nr. 232 af 16/11 1785, Nr. 259 af 28/12 1785.

¹¹⁷ do. Nr. 23 af 2/2 1785.

¹¹⁸ do. Nr. 115 af 3/7 1791.

¹¹⁹ Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 119 af 22/6 1791, S. 211 af 25/1 1794, S. 55 af 23/7 1797.

¹²⁰ Rentek. kgl. Resol. Nr. 115 af 13/7 1791.

have de 200 Rdlr., som D. var forundt til denne Tid. — I efterladte Papirer har L. selv berettet om sit Liv og Virke, og han beretter deri,¹²¹ at han var født 16/1 1758 i Egense paa Fyn; hans Forældre var fattige, formentlig af Bondeslægt; de havde 9 Børn, af hvilke de 2 ældste døde tidligt. I sit 8de Aar kom L. i Skole hos Degnen *Sandal*, hvem han berømmer som en meget sanddru og skikkelig Mand, og som han mener har studeret, da han ofte prædikede for Pastor *Monrad*. Om Sommeren maatte han vogte Forældrenes Smaakreaturer, og da han var 14 Aar, satte Faderen, der selv havde en god lille Frugtplantage, ham i Lære paa Hvidkilde hos Gartner *Posern(e)*, der var Tysker og temmelig streng; her lærte han ved Omgangen med mange Tyskere paa Gaarden temmelig godt at tale Tysk, ligesom Frøknerne paa Hvidkilde lærte ham Fransk. Han drev det saa vidt i Fransk, at da han forlod Hvidkilde, kunde han tilnød forstaa og tale med en Franskmand. Idet Bøndergodset da blev udskiftet, blev L. ogsaa sat til Landmaaling. — Fra Hvidkilde kom han til Rosenborg, hvor han under Dörschells maatte betale 100 Rdlr. for at staa i Lære. Da Dörschells Familie, Svendene og nogle af Drengene var Tyskere, kom det ham til Nytte, at han havde lært dette Sprog, og han vedligeholdte Fransk ved at gaa i fransk-reformert Kirke; da Rosenborg imidlertid hørte til Trinitatis Sogn, maatte han for at kunne gaa til Alters i den tyske fremskaffe en Daabsattest, som sendtes ham af Pastor Monrad i Fødesognet, men som Sognepræsten ved Trinitatis Kirke til hans store Forbavselse ikke vilde tage som gyldig, hvorfor han efter Samraad med Dörschell sluttede sig til den tyske Menighed. Om Vinteren besøgte L. Kunstakademiet, hvor han drev det temmelig vidt i Arkitekturen. Da han havde været 3 Aar i Lære paa Rosenborg, blev han Svend 1782 og vedblev i denne Stilling hos Dörschells Efterfølger (Döllner) til Foraaret 1783. Han rejste da til Fyn for at besøge sin Mor og sine Sødskende, Faderen var død 1774, og tiltraadte derefter sammen med Dörschells Søn (se senere) en Rejse til Holland; paa Grund af Modvind maatte Skibet søge ind til norsk Havn, og i Nordsøen havde de stærk Modvind, men naaede dog Holland, hvor de forblev i 3 Uger hos Gartner *Neukirk*, som stod i Forretningsforbindelse med Rosenborg. En Landsmand skaffede derefter L. Plads hos en Hr. Hope paa Waterland, hvor han forblev i 2 Aar. I Foraaret 1785 skulde han være rejst med Hope og dennes Hustru til England for at udsøge Planter til Haven og Blomsterhuset, men da han samtidig modtog Tilbud fra Döllner om at overtage Pladsen som Mestersvend i Rosenborg, drog

¹²¹ Biografisk Leksikon XIV 379—80 (1938); jevnf. Brock: Rosenborg, Fodnote III 135 ff.

han til Danmark. I 1791 avancerede han altsaa til Gartnerstillingen, og det sagdes allerede da om ham, at han var en flittig, duelig og økonomisk Gartner, der under Døllners Sygeleje havde passet Tjenesten godt.¹²² Han var uegennyttig nok til at tilbyde baade at betale sin Rejsekammerat, unge Dörschell, 200 Rdlr. og Døllners Enke 50 Rdlr. om Aaret.

Efter sin Mands Død havde Enken Døllner haft Tilladelse til at bo i Gartnerboligen, hvor hele den mellemste Etage var overladt hende. Her havde hun en Datter hos sig, og denne Datter var Aaret i Forvejen bleven gift med Krigsassessor *Moldrup*, Stamherre til Vestervig Kloster. Slotsgartner P. Lindegaard havde givet Tilladelse til, at det unge Par en kort Tid boede hos Moderen, til de fik deres Gods solgt, men selv efter at dette var sket, forblev de i Gartnerboligen, og den Støj, de foraarsagede ved at komme sent hjem om Natten, generede Lindegaard og hans Familie, der boede lige op ad Porten. Ogsaa Krigsassessorens Tjenestefolk generede L., og da L. ikke taalte Trætte, og da hverken skriftlige eller mundtlige Henvendelser til Madam Døllner havde hjulpet, bad han Overhofmarskallatet om, at dette vilde befale Madam Døllner, at Svigersønnen senest næste Flyttedag skulde være ude af Huset; selv frygtede han, at han skulde faa Rygte for at have indrømmet uvedkommende Familie Lejlighed i Kongens Hus for at drage Fordel deraf.¹²⁷

Allerede ved Nybesættelsen i Embedet som Gartner i Charlottenlund (1795) fik Lindegaard tillagt de 100 Rdlr., han havde givet Afkald paa,¹²³ og senere belønnedes han ofte paa Grund af sin »udmærkede og uegennyttige Handlemaade« i Embedet,¹²⁴ fik bevilliget mangfoldige Ekstraudgifter,¹²⁵ 800 Rdlr. til et nyt Væksthus¹²⁵ o. s. v.

Da det kneb for ham, og de andre kgl. Gartnere, paa Grund af visse Omstændigheder (se senere) at faa egnede unge Mennesker til at gaa i Gartnerlære, blev det ham meddelt, at hvis der var nogen blandt de Soldater, som var udkommanderet til Rosenborg, som han mente »fortrinligt udmærkede sig i Opførsel og Flid«, og som derfor maaske kunde tænkes at blive duelige Gartnere, kunde han vente at faa et saadant »til Gartnerkonsten

¹²² Overhofmarskallatets Resolutionsprotok. S. 119 af 22/9 1791.

¹²³ do. S. 357 ff af 30/5 1795.

¹²⁴ do. S. 272—73 af 21/1 1801.

¹²⁵ Rentek. kgl. Resol. Nr. 247 af 29/7 1803.

¹²⁶ do. Nr. 44 af 1/2 1809, Nr. 124 af 24/4 1809, Nr. 383 af 25/12 1809, Nr. 211 af 11/9 1810, Nr. 25 af 3/2 1810, Nr. 149 af 1/5 1810, Nr. 83 af 1/3 1811, Nr. 122 af 10/4 1811, Nr. 447 af 11/12 1812, Nr. 81 af 12/3 1812, Nr. 82 af 12/3 1812 m. fl.

¹²⁷ Brock: Rosenborg Fodnote III S. 138—39.

dueligt Subjekt« fritaget for Militærtjeneste.¹²⁸ Dette benyttede L. sig en Del af, og takket være hans Interesse blev først *Jens Sielle* (1811),¹²⁸ derefter *Erich Rasmussen* (1812) og *Hans Johansen (Grøftemølle)* (1813) samt *Anders Christophersen (Haarbølle)* (1817)¹³² taget fra Militærtjenesten og givet Lindegaard til Uddannelse i Gartnerfaget. Ogsaa paa anden Maade viste L.s Interesse for unge Gartneres Uddannelse sig.

Sammen med sine Kolleger i i Frederiksberg Have og i Botanisk Have fremkom han i 1811 med Forslag til Oprettelse af en Gartnereksamen. Disse tre kgl. Gartnerere mente, at Aarsagen til Vanskelighederne ved at finde duelige Gartnerere var store, og at der paa den anden Side var saa mange Folk, som kaldte sig Gartnerere uden at have Begreb om dette Fag, at man maatte kræve Forholdene reguleret; det maatte bestemmes, at kun de, som havde staaet tre Aar i Lære ved en af de kgl. eller fyrstelige Haver kunde faa Læreblev, og at en Eksamen yderligere maatte indføres, og dette bifaldtes.¹²⁹

I Tiden mellem Krigene, hvor Livsformødenheder o. a. steg i Pris og var vanskeligt at faa, kneb det ogsaa for Gartnerne med at klare sig. Allerede i Juli 1811 beklagede Gartnerne i Rosenborg, Frederiksberg og Fredensborgs Haver sig over dette og ansøgte om Tillæg;¹³⁰ til en Begyndelse bevilligedes dette ikke. Da L. selv senere paa Aaret bad om en Understøttelse paa Grund af Tidernes Besværligheder, fik han en Gratifikation paa 400 Rdlr., idet det anførtes om ham,¹³¹ baade, at han var en udmærket Mand i sit Fag, bekendt for Vindskibelighed, Orden og stedse Sparsommelighed, og den Opdragelse, som han giver sine Børn og sine Lærlinge, »viser ham ligesaa agtværdig som Fader som som Embedsmand«; desuden anførtes det, at han havde Gæld. — Da man imidlertid ikke kunde klare de stigende Udgifter ved Haverne med en Gave til Enkeltperson, lod man Udgifterne undersøge i Almindelighed,¹³³ og der fremsattes i Begyndelsen af 1812¹³⁵ fra en Kommission bestaaende af Overhofm. *Hauch*, Prof. *Viborg* og Prof. *Hornemann* en Oversigt over, hvad der brugtes, og en Indstilling om, hvad man fremtidigt burde regne med.¹³⁴ Denne Oversigt opstillede følgende, som var Normen:

¹²⁸ Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 9 af 10/1 1811.

¹²⁹ do. S. 63 af 13/4 1811.

¹³⁰ do. S. 140 af 16/7 1811.

¹³¹ do. S. 206—7 af 22/11 1811.

¹³² do. S. 42 ff af 10/9 1812, 284—86 af 15/9 1813, 123—24 af 16/12 1817.

¹³³ do. S. 140 ff 16/7 1811.

¹³⁴ do. S. 206—7 af 22/11 1811.

¹³⁵ do. S. 293 ff af 5/2 1812.

Rosenborg :	38 Mand i 26 Sommeruger	à 20 Sk. dagl.
	28 » » 26 Vinteruger	» 18 » »
Frederiksberg :	51 » » 6 Sommermaaneder	» 20 » »
	47 » » Marts—Oktober	
	35 » » 4 Vintermaaneder	» 18 » »
Fredensborg :	20 » » 6 Sommermaaneder	
	12 » » 6 Vintermaaneder	» 2 » »

(desuden Lugekoner).

Det bemærkes, at Gartnerne ved disse Slotte havde maattet indrømme, at det her opstillede Antal Folk ikke altid havde været beskæftiget, eftersom de simpelthen ikke havde kunnet skaffe Midlerne dertil. Og Kommissionen bestemte desuden, at Vedligeholdelsen af Haverne nok maatte kunne klares med noget færre Folk. Som den, der i Kommissionens Øjne mest udmærkede sig ved Flid, Paapasselighed, Vindskibelighed og Klogskab, mente man navnlig at maatte henholde sig til, hvad Lindegaard mente, og det blev derfor ogsaa hans Forslag om Antal af Folk m. m., som man indstillede til Vedtagelse. Lindegaard benyttede denne Lejlighed til igen at slaa et Slag for unge Gartneres Uddannelse. Han hævdede, at de kgl. Gartnere burde holde flere Lærlinge. Det var nu saadan, at efter Tidens Skik maatte Lærlingene ikke spise ved Gartnerens Bord, og da de desuden brugtes til Arbejde, som egentlig tilkom Arbejdskarle, rekrutteredes de kun fra de ringere Klasser af Folket, mens andre Folk holdt sig borte derfra, og Kvaliteten derved forringedes. Da en Lærling imidlertid efter Lindegaards Opfattelse kunde gøre lige saa megen Nytte som en Daglejer, mente man i Kommissionen, at den Understøttelse, som Gartnerne burde have for at tage en Lærling, bedst og lettest kunde skaffes dem ved, at man tilstod dem, at de maatte anføre Drengene i en Daglejers Sted og oppebære den Daglejers Løn, der tilkom Daglejeren. Men naturligvis maatte Gartneren saa ogsaa have Pligt til bedre at sørge for Lærlingens Opdragelse og Uddannelse. — Kommissionen anførte videre, at der til Gartnerensvende var ansat følgende Beløb:

Rosenborg til 2 Svende 300 Rdlr. til hver, Frederiksberg til 2 Svende 160 Rdlr. til hver, Fredensborg ingen.

Man mente, at 300 Rdlr. var en passende Løn, — dog kunde i Øjeblikket ingen klare sig dermed. — Gartnerens Løn var 500 Rdlr. foruden Bolig m. m., og denne foresloges forhøjet med 200 Rdlr. Desuden stillede man Forslag om Forhøjelse af Beløbene til Kuske, Redskaber, Vogne m. m. og foreslog Indkøb af Blomsterløg etc. betalt efter Regning, Som endeligt Forslag opstilledes følgende:

Daglejerne indskænkes til: Rosenborg 24, Frederiksberg 24, Fredensborg 13, Søndermarken 6.

Lugekonernes Antal fastsattes til: Rosenborg: Sommer 5, Vinter 2, Frederiksberg: Sommer 5, Vinter 2, Fredensborg: Sommer 3.

Til udkommanderede Daglejere (Militære) betales 4 M. og til andre 8 M., til Lugekoner 3 M.

De samlede Budgetter ansattes til: 1. Rosenborg: aarligt ialt 10,000 à 10,500 (før 4461) Rdlr. 2. Frederiksberg: aarligt ialt 10,000 à 10,600 (før 4646) Rdlr. 3. Fredensborg: aarligt ialt 4,800 à 5,000 (før 3190) Rdlr. 4. Søndermarken: 2,100 Rdlr.

Resolutionen gik ud paa, at Gartnerens Løn kunde ikke ændres, da de som andre Embedsmænd havde faaet deres Dyrtidstillæg, — derimod bevilligedes Havernes Budgetter med 1) 10,059, 2) 10,599, 3) 4819 og 4) 2100 Rdlr. i 3 Aar fra 1/1 1812.

Det var imidlertid umuligt at staa fast ved disse Gartner- og Svendelønninger, trods Dyrtidstillæg, — og efter Anmodning ændredes dette da ogsaa senere paa Aaret¹³⁶ som følger:

Gartnersvende: Gage 200 Rdlr., med Dyrtidstillæg 390, forhøjes til 585 Rdlr. Gartnere: Gage 500 Rdlr., med Dyrtidstillæg 975, forhøjes til 1365 Rdlr.

Samtidig udstedtes der en hidtil savnet Instruks for Gartnerne ved de 3 kgl. Haver, hvis Ordlyd for Rosenborgs Vedkommende¹³⁷ var:

1. For Fremtiden skal der ved Rosenborg Slotshave holdes en Svend, som af Hs. Majst. er tillagt 300 Rdlr. i aarlig Gage, foruden det Tillæg, som Svenden kan vente sig i Forhold til det, som alle øvrige kgl. Embedsmænd erholde. Svenden hæver selv sin Gage og kan hverken antages eller afskediges af sin Tjeneste uden gennem Chefen for de kgl. Haver, til hvem Gartneren i paakommende Tilfælde har at indberette, naar han har at klage over Svenden og hermed skriftligt at indgive Aarsagen, dersom han maatte ønske Svenden afskediget fra sin Tjeneste.

2. Ved Rosenborg Have er Antallet af Daglejere reglementeret og bestemt til 24 Mand daglig Sommer og Vinter, alle Fest og Helligdage undtaget. Til alle reglementerede Antal Daglejere erholder Gartneren ingen Betaling uden for det Antal, som virkelig holdes daglig, og for hvilket maanedlig indgives Regning til Kassen for de kgl. Haver, som anviser Regningen til Udbetaling. Arbejderne bør være raske og arbejdsføre Folk og ikke gamle udtagne og ubrugbare Mænd eller Krøblinge.

3. Gartnersvenden bør paase, at Daglejerne virkelig gør deres Skyldighed, er tilstede den hele Arbejdstid og ikke forlade Arbejdet uden Tilladelse, samt derhos staa Gartneren som hans Foresatte til Ansvar, saa skal Svenden daglig indgive skriftlig under sit Navn til Gartneren Fortegnelse paa det Antal Daglejere, som har været tilstede ved Arbejdet i Haven, saaledes at hver Daglejer er anført under Navn, hvormed tillige anmærkes, at om han har været den hele Dag eller ikkun en halv Dag tilstede ved Arbejdet.

4. Gartneren giver hver Maaned til Kassen for de kgl. Haver Regningen for de Daglejere, som i den sidste Maaned er holdt i Overensstemmelse med de daglige Anmeldelser af Svenden, hvilke sidste følge som Bilag med Gartnerens Regning.

¹³⁶ Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 343 ff af 19/5 1812.

¹³⁷ do. S. 350 ff af 21/5 1812.

5. Ligesom Gartneren ikke bør holde flere Folk daglig, end de virkelig behøver i Overensstemmelse med Aarets Tid og det Arbejde, som behøves, saaledes er Gartneren aldeles uberettiget til at bruge de Folk, som han til de kgl. Haver, til andet Arbejde end til Arbejdet i Haven, hvortil de er bestemt, og bør paa ingen Maade bruge Folkene enten til eget eller til andet privat, naar Arbejde i Haven kunde behøve dem.

6. Gartneren har Tilladelse at bruge en Dag fremfor en anden og en Aarstid fremfor en anden flere eller færre Folk, alt eftersom Arbejdet i den kgl. Have udkræver det, dog saaledes, at der aldrig betales for flere end for dem, der virkelig har arbejdet i Haven, og at Antallet af alle de brugte Arbejdere det hele Aar igennem tilsammen ikke overskrider det, for det hele Aar bestemte Antal, nemlig 24 Arbejdere for hver Hverdag i Aaret.

7. For saa meget mere at opmuntre saavel Gartneren som Svenden til Sparsommelighed ved Brugen af Daglejere har H. Maj. allernaadigst bestemt, at Halvdelen af den Besparelse, som aarligen gøres ved at holde færre Daglejere end det bestemte Antal tillader, skal være til Fordel for Gartneren og Svenden, saaledes at Gartneren faar $\frac{3}{4}$ og Svenden $\frac{1}{4}$, dersom f. Eks. Antallet af Have-Arbejdere som brugtes i Haven indskrænkedes saa meget, at det det hele Aar igennem udgjorde 4 Mand daglig, som er 4 Mrk. daglig for hver Mand à 300 Arbejdsdage vilde udgøre en Besparelse af 800 Rdlr., da blev Halvdelen af denne Besparelse saaledes, at Gartneren erholdt 300 Rdlr. og Svenden 100 Rdlr.

8. For Rosenborg Have er bestemt i de 6 Sommermaaneder 5 og i de øvrige 6 Vintermaaneder daglig 2 Lugekoner.

9. Med Lugekonerne forholdes det ligesom med Daglejerne, saaledes at der deraf ikkun betales det Antal, som virkelig er holdt i Haven, at Svenden indgiver daglig skriftligt til Gartneren Navnene paa dem, som har arbejdet i Haven, at Gartneren ledsager sin maanedlige Regning over Lugekonerne med Svendens skriftlige Anmeldelser, og at det hele Besparelse som gøres paa Lugekonerne tilfalde Gartneren og Svenden og deles paa ovennævnte Maade.

10. Det anses gavnligt saavel for de kgl. Havers Drift som for Havekunstens Udbredelse i hele Landet, at Lærlinge eller Drengene holdes ved Haverne; det tillades derfor Gartneren at holde en til to Drengene og at beregne sig for disse den Dagløn, som tilstaaes hans Arbejdere, dog saaledes at denne Dagleje igen afgaar i det hele bestemte Antal Daglejere, og at Drengen eller Lærlingen ikkun anføres den Tid, i hvilken de virkelig har staaet i Lære; at Gartneren indser Rigtigheden af Lærlingens Opdragelse og Dannelse til deres Bestemmelse, og med alvorlig og blid Omgang bidrage dertil, saavidt det staaer i deres Magt, derom næres ingen Tvivl.

11. Det er Gartneren tilladt at bruge til sin egen de Køkkensager og Frugter, som uden at savnes for Leverancerne til den kgl. Husholdning kan undværes, hvorimod det er ham aldeles forbudt at sælge noget ud af Haven af hvad Navn det end maatte være, Blomster undtagen, hvormed det tillades ham at handle. Over alle Inventarier som henhører til Haven, saaledes som Heste, Vogne, Arbejdsredskaber, Tømmermaterialer, Vinduer og Vindueskarne m. m. har han det nøjeste Tilsyn, saaledes at Vogne, Heste m. m. ej dermed ansatte Kuske saavel som Materialsnedkeren eller Tømmermanden ikke bruges til nogen anden Tjeneste eller noget andet Arbejde med Haven, og at alle øvrige Inventarier og Materialer ikke nyttes elles anvendes til andet end til Havens Brug, samt stedse holdes i fuldkommen god Stand og repareres strax, som det behøves for stedse at være i brugbar Stand. Gartneren paaser ligeledes, at al Gødning, som enten hentes fra de kgl. Stalde eller købes saavel som Barken, ikke enten formindskes af Materialkuskene, som hente den eller anvendes til andet end til Driverierne og Havens Brug.

12. Gartneren holder ordentlig og nøjagtigt Regnskab med alt det, som er betroet til hans Opsyn, og hvorfor han er ansvarlig samt forfatter strax et nøjagtigt Inventarium, som indleveres in duplo hvert Aar, det ene til det kgl. Rentekammer, det andet til de kgl. Haver.

13. Uagtet det er Gartneren tilladt at holde Køer eller andre Kreaturer paa Stalden, som er bestemt for Materialhestene, maa dog paa ingen Maade noget af Gødningen udbringes fra Stalden andetsteds hen end at han i Haven, hvortil Gartneren bliver forbunden, hvad enten han fodrer disse Køer eller andre Kreaturer med Græs, Hø eller Sæd, som er samlet i Haven eller han køber selv det fornødne Foder dertil.

14. Iøvrigt paaligger det ikke alene Gartneren selv alvorligen at paase, at det som kan bidrage til Orden, Sparsommelighed og større Produktion i de til hans Bestyrelse betroede Have samt i denne Henseende at følge de Ordre, som ham gives af Chefen for de kgl. Haver, men endog dertil alvorligen at opmuntre og tilholde Svenden, som den mindre og efter ham nærmeste at arbejde til samme Maal.

I Tilknytning til denne Instruks gaves følgende Direktiver for Svendene, og Gartnerne maatte gøre dem opmærksomme paa Bestemmelserne:

Da Svenden staar i kgl. virkelig Tjeneste, bliver det ligesaa meget hans som Gartnerens Pligt at paase, at det som han kan bidrage til Orden, Sparsommelighed og Fordel for den kgl. Kasse; han har altsaa ikke alene nøjagtigen at efterkomme alle de Ordre, som i den kgl. Maj. Tjeneste gives ham af Gartneren, som hans nærmeste Foresatte, og at paase, at det Arbejde, som han enten selv forestaar eller som han ved andre under hans Opsyn skal gøre i Haven, hvad enten det angaar de egentlige Havearbejder eller Bygnings-Arbejder i Haven, troligen udføres, men det bliver ogsaa hans Pligt at paase, at alt det som henhører til Havens Drift ikke bruges uden dertil, at altsaa Arbejderne, Havesagerne, Hestene, Seletøjet, Haveredskaberne, Bygningsmaterialer m. m. ikke bruges uden efter deres Bestemmelse og ikke anvendes til andet Brug eller fordærvs forsætligt. Ham paaligger det at paase, at Gødning, Barken, Brændevedet til Drivhusene, Tømmermaterialer som forefindes af Materialsnedkeren m. fl. virkelig anvendes til Havens Nytte og ikke overlades eller anvendes til noget andet Brug, alt i Overensstemmelse med de af Gartneren i den Henseende givne Ordre; han paaser, at Materialkussen med at hente Gødning eller Tømmermaterialer m. m. ikkun røgte det Ærinde, som er ham givet og ikke spilder Tiden unyttigt med at blive længere borte, end det behøves, eller bruge Heste og Vogne til andet Brug end det befalede. Med andre Ord: han gaar Gartneren tilhaande og er ham behjælpelig med alt det som kan bidrage til Havernes Drift og Ordrens Overholdelse. Finder han Uordener eller Vanskeligheder med nogen af de ovenanførte Ting, bliver det hans Pligt, ufortøvet at melde det for Gartneren; men afhjælpes slikt ikke efter gentagen Anmeldelse, er han forbunden til skriftlig at anmelde det for Chefen for de kgl. Haver, da han i modsat Tilfælde gør sig strafskyldig i begangne Forhold.

Ligesom det paaligger Gartneren alvorligen at paase alt det, som kan bidrage til Orden, Sparsommelighed og større Produktion i den til hans Bestyrelse betroede Have og i den Henseende at følge de Ordre, som ham gives af Chefen for de kgl. Haver, saaledes paaligger der ogsaa den samme Pligt Svenden, som den der under og efter Gartneren er nærmest til at arbejde til samme Maal; han bør derfor med Hæderlighed og Troskab i alt det som han kan være til Fordel for den kgl. Kasse med tilbørlig Agtelse

imod Gartneren som hans nærmeste Foresatte og villig Lydighed til at efterkomme alt det som af denne befales til Kongens Tjeneste, saavel som ved alvorlig og blid Omgang med de Daglejere og Arbejdere, som staa under hans Opsyn og søge at fortjene hans Foresattes Yndest og gøre sig værdig til af disse at anbefales til andre og fordelagtigere Ansættelse i kgl. Tjeneste.

Under denne Instruks arbejdede Gartnerne da videre ved de kongelige Haver; men Udgifternes Stigning kunde denne ikke ændre noget ved. En Oversigt fra Juni 1812 opstiller følgende Detailposter:¹³⁸

		<i>Reglementeret Udgift</i>			
			1809	1810	1811
Rosenborg:	Vogne og deslige	60 R.	101 R.	363 R.	408 R.
	Zwibler, Potter mm....	300 »	300 »	300 »	655 »
	Bark	30 »	30 »	30 »	36 »
	extra	0 »	108 »	103 »	115 »
Frederiksberg:	Snedkeren	100 »	100 »	208 »	208 »
	4 Kuske	268 »	350 »	434 »	uopgjort
	en Karl	60 »	58 »	60 »	97 R.
	extra				
Fredensborg:	Vogne	96 »	126 »	146 »	185 »
	Haveredskaber	30 »	30 »	95 »	136 »
	Maatter, Søm	38 »	52 »	78 »	152 »
	Lysning etc.	30 »	30 »	41 »	73 »
	Tjære		109 »	95 »	

Det øvrige ikke opførte havde kunnet holdes indenfor det reglementerede; men baade Gartnerensvendene, Daglejerne og Gartnerne selv klagede ustandseligt over, at de ikke kunde faa deres Løn til at slaa til. Aaret efter maatte derfor Betalingen for Mænd forhøjes til 24 Sk. og for Lugekoner til 16 Sk.¹³⁹ For Lindegaard personligt viste man paa højere Sted stadig stor Interesse — og med Rette. Han fik den ene Godtgørelse eller Gave efter den anden, — dels 200 Rdlr. i 1814 paa Grund af Vindskibelighed og udmærket Flid samt Trang paa Grund af de mange Børn, — en Naadegave, som han skulde bruge til at betale den nye Mobilskat med,¹⁴⁰ — dels Gratifikation paa 150 Rdlr., naar han i nogle Aar ikke havde anvendt alt det Brændsel, der var reglementeret til Driverierne.¹⁴¹ — To Aar efter Reglementets Fastsættelse over Udgifterne, drøftedes igen en Nedsættelse af disse, og der gaves igen en Oversigt, hvori man som første Punkt skulde drøfte Muligheden af en Nedsættelse af Brændselsudgifterne til

¹³⁸ Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 375 ff. af 13/6 1812.

¹³⁹ do. S. 166—167 f. af 20/3 1813.

¹⁴⁰ do. S. 5—6 af 16/2 1814.

¹⁴¹ do. S. 41—42 af 27/2 1821, S. 174—75 af 6/7 1822, S. 279—80 af 26/4 1823, S. 450 af 20/5 1824, S. 117—18 af 28/5 1825, S. 277—78 af 2/6 1826, S. 34 ff. af 12/5 1827, S. 291—92 af 29/4 1828, S. 180—81 af 26/5 1832.

Rosenborg-Driverierne,¹⁴² — en Nedsættelse, som Lindegaard altsaa selv kunde klare uden nyt Reglement.

Efter i 37 Aar at have forestaaet Rosenborg Have uden nogen egentlig Stedfortræder søgte Lindegaard i 1828 om, at der maatte ansættes en Undergartner til hans Assistance. Han følte sig gammel og ansaa ikke Kræfterne for tilstrækkelige til at bestride Stillingen tilfredsstillende.¹⁴³ Han ønskede som Undergartner *Jens P. Petersen*, som med Understøttelse fra Prinsesse Caroline Amalie havde været i England og bl. a. havde haft Ansættelse ved Horticultural Societys Have der. Han anbefaledes desuden af Botanisk Haves Gartner, — og han fik Stillingen, imod at L. lönede ham af det Beløb, han havde haft til Svendene. — J. P. var gift med en af Lindegaards Døtre, for hvem der altsaa ogsaa paa denne Maade blev sørget. Den ældste Datter, *Henriette*, havde været gift med Pastor *Jacobsen* i Vigersted og var omkr. 1828 bleven Enke; det var nu Lindegaard magtpaaliggende, at der ogsaa blev sørget for hende, fordi hun kun havde en utilstrækkelig Pension, og han ansøgte da om, og fik Tilladelse til, at hun kunde bebo 2 smaa Værelser med Køkken, som fandtes paa 2den Etage i Gartnerboligen, — en Tilladelse der blev givet under Henviisning til, at lignende Hensyn var vist Gartner *P. Petersens* uforsørgede Døtre (Frederiksberg Slot), og under Hensyn til, at det kunde være Lindegaard til Trøst og Opmuntring i hans Alderdom.¹⁴⁴ I November 1832 bevilligedes efter Lindegaards Ansøgning hans Afsked med Pension, og Svigersønnen, J. P. Petersen beskikkedes som hans Efterfølger.¹⁴⁵ Forinden sin Afskedigelse havde L. ogsaa udenfor Rosenborg faaet Lejlighed til at gøre en betydelig Indsats. Han havde skrevet en Afhandling i engelsk Sprog om Vinstokkens Dyrkning, som oversattes til Dansk; han oversatte »Havekonsten«, — var Medlem af Det kgl. d. Landhusholdningsselskabs Agerdyrkningskomite og foreslog 1805, at dette Selskab skulde antage en Gartner til at lære Bønderdrene at pøde og plante,¹⁴⁷ — var Medlem af den Eksamenskommission, som oprettedes efter hans Forslag til Indførelse af Gartnereksamen.¹⁴⁶ — Han blev sammen med Gartnerne *Hollbøll*, *Voigt* og *Mansa* som den første dekoreret med Dannebrogssordenen (1809) og fik 1828 desuden tildelt Ridderkorset (den anden Gartner med dette). — L. døde 26. Okt. 1832 og begravedes paa Assistens Kirkegaard.

¹⁴² Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 95 ff. af 31/7 1821 og S. 146 ff. af 11/1 1822.

¹⁴³ do. S. 349 ff. af 19/7 1828.

¹⁴⁴ do. S. 263 ff. af 6/2 1830.

¹⁴⁵ do. S. 243—44 af 17/11 1832.

¹⁴⁶ Biografisk Leksikon XIV (1938) S. 379—80; se ogsaa Ill. nord. Havebrugsleksikon 4. Udg. II 417; Gartner-Tidende 1913 S. 203, 1925 S. 515.

¹⁴⁷ Aarsberetn. fra d. kgl. d. Landhush.-Selsk. 1805 og 1810—11.

Et Gravmæle udfærdigedes af Freund s. A. og flyttedes i 1913 til Rosenborg for der fortsat at bevare Mindet om hans Virke.¹⁴⁸ Han var 10/8 1791 blevet viet til *Anna Elisabeth Erichsen* (1/12 1758), og hun døde 18/10 1827.¹⁴⁸

Jens Peter Petersen var født 29/7 1804 i Lyngby og Søn af en kongelig Løber.¹⁴⁹ Han uddannedes først paa Sønderborg Slot (1819—22) og derefter paa Rosenborg (1822—23), hvorfra han i 1823 tog Gartnereksamen (mg); efter sin foran omtalte Udenlandsrejse blev han 1828 Svend og 1829 Undergartner i Rosenborg Have, — foretog 1830 en ny Udenlandsrejse og fik Stillingen efter Lindegaard med en Løn af 700 Rdlr. plus 300 til en Svend og øvrige Emolumenter som Forgængeren.¹⁵⁰ I 1837 fik han Lov til paany at foretage en Udenlandsrejse til Skotland, Frankrig, Holland og tilbage til Danmark i August,¹⁵¹ og der bevilligedes ham 1000 Rdlr. hertil, imod at han frafaldt alle eventuelle Krav om Godtgørelse for, hvad der i sin Tid kunde være at afkorte i Arv efter hans afdøde Svigerfar for Træer og Buske i Rosenborg Have. Ved en Bevilling paa 16,000 Rdlr. til Fredensborg, Frederiksberg, Rosenborg og Søndermarken blev P. sat i Stand til at udvide Driverihaven betydeligt,¹⁵² og der blev indrettet særligt Hus til Annanas, ombygget Vin- og Ferskenhuse, opført Orchidéhus, indført Varme ved Jernrør¹⁵⁶ o. s. v. Under P. blev Rosenborg Have en ren Mønsterhave, hvori man ogsaa begyndte med gartneriske Kulturer af Potteplanter, drev Figner, Champignons, Jordbær til Fuldkommenhed o. s. v. Ogsaa Georginer, Roser, Camelier og Rhododendron var i fin Kultur, og unge Gartnerere søgte gerne Rosenborg for at lære det ypperste. P. var en streng Læremester, men de Unge blev dygtige under ham. Nogen Misstemning blandt Gartnerne vakte han ved at hemmeligholde sine Erfaringer for først at gøre dem nyttige for de kgl. Haver; men han har i hvert Fald faaet Ry for alligevel at have paabegyndt et nyt Afsnit i dansk Havekulturs og Gartneris Historie.¹⁵² P. var allerede som Undergartner valgt til Medlem af Gartnereksamenskommissionen¹⁵⁵ og var Medlem af Caledonian Horticultural Society i Edinbourg, var 1835—37 Medredaktør af Dansk Have-Tidende; dekoreredes 10/6 1842 med Ridderkorset og 1842 med Ridderkorset af Vasaordenen. Han døde 7/9 1848 og begravedes paa Assistens Kirkegaard i Lindegaards Gravsted. Med *Louise Lindegaard* var han blevet gift 1829.¹⁵³

¹⁴⁸ Hist. Medd. om Kbh. III 295.

¹⁴⁹ Dansk biografisk Leksikon.

¹⁵⁰ Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 243—44 af 17/11 1832.

¹⁵¹ do. S. 83 ff. af 15/6 1837 og S. 508—9 af 1/8 1837.

¹⁵² Tidsskr. f. Havevæsen II 89 VIII 189—99; Dansk Haugetidende 1857 S. 39—40; Brock: Rosenborg III 135—41.

Jens Peter Petersen blev den sidste Gartner i kongelig Tjeneste ved Rosenborg, — hans Efterfølger blev udnævnt af Indenrigsministeriet i Henhold til de nye Bestemmelser, nemlig Lov og Kundgørelse angaaende Civillisten af 1849. Men indtil disses Bestemmelser realiseredes, var den hidtidige Undergartner konstitueret i Embedet.

Denne var *Julius Hermann Beck*.¹⁵³ Han var født 1810(?) og kom 1825 i Lære paa Vallø, derefter paa Frederiksberg Slot (1827). 1829 tog han Gartnereksamen (mg) og blev Medhjælper (1832 Førstemedhjælper) paa Rosenborg, — 1845 fik han kgl. Udnævnelse som Svend sammesteds og bestyrede som Undergartner Haverne under Petersens Sygdom og efter hans Død, idet han var konstitueret i Embedet som Slotsgartner. Hans Gage som ugift var 760 Rdlr. Han søgte ganske naturligt Stillingen som Slotsgartner, men fik den ikke, idet den tildeltes afdødes Bror, *Carl Ludvig Petersen*. — Beck døde ugift 9/8 1858.¹⁵⁴

For at faa en vis Ensartethed og Plan i Ledelsen af de kongelige Haver var der under 2/6 1835 for 2 Aar udnævnt en Have-Inspektion bestaaende af Committeret Rothe, Overkrigskomm. Schönberg og Professor Schouw.¹⁵⁵ Denne Centralbestyrelse afløstes 5/8 1849 af et Over-Direktorat, — men da var Haverne overgaaet til Indenrigsministeriet. Kundgørelsen om denne Overdragelse udfærdigedes i Henhold til Lov af samme Aar.

Den kongelige Kundgørelse angaaende Civillisten af 30/5 1849 lød paa, at

- 1) Christiansborg med tilhørende Bygninger og Pladser, Rosenborg, Frederiksberg og Fredensborg med tilhørende Haver, Kronborg, Eremitagen, Palæerne i Roskilde og Odense, Kommandantboligen i Fredericia med tilhørende Haver samt Koldinghus Ruiner er Statsejendom og vedligeholdes af Staten. Kongen forbeholdes Ret til Beboelse imod indvendig Vedligeholdelse af Civillisten. Kongen har ogsaa Benyttelsesret til Haverne ved de Slotte, som af ham bestemmes til stadig Beboelse, imod Vedligeholdelse af Civillisten. — Enkedronning Marie Sophie Frederikke forbeholdtes Frederiksberg Slot og Have,
- 2) Domænerne blev Statens Ejendom; Kongen ønskede at bebo Frederiksgave,
- 3) Charlottenborg Slot skulde være Statens,
- 4) følgende skulde afhændes: Charlottenlund, Fredensborg, Marienlyst m. fl. mindre.

¹⁵³ Dansk biografisk Leksikon.

¹⁵⁴ Indenr. Min. Resolutionspr. Nr. 305 af 1849; D. Havetid. 1849 S. 100 og 1858 S. 136.

¹⁵⁵ Rentek. kgl. Resol. Nr. 66 af 10/3 1829.

¹⁵⁶ do. Nr. 185 af 23/5 1831, Nr. 71 af 3/3 1832.

¹⁵⁷ do. Nr. 212 af 2/6 1835; Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 179—205 (1835).

¹⁵⁸ Rentek. kgl. Resol. Nr. 211 af 2/6 1835; jevnf. Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 202—15 s. D.

I en Slags Tilføjelse af 27/6 s. A. kundgjordes det, at de under Pkt. 1 nævnte Slotte overgik til Indenrigsministeriet, og at det samme skulde være Tilfældet med Rosenborg.

Og dermed blev det et ministerielt Anliggende, og Gartnerne ved Rosenborg m. fl. Steder var ikke længere direkte i Kongens Sold.

Dronningens Have, Sophie Amalienborg og Amalienborg.

Foruden Haverne ved Københavns Slot, var der en Tid udlagt en Have, der betegnedes som »Dronningens Have«, og som laa omtrent, hvor nu Tivoli ligger.¹⁵⁹ Ogsaa denne havde sin Gartner, og det maa formodes, at de Personer, som før dens Ødelæggelse under Krigen, benævnes »Dronningens Gartner«, navnlig maa have haft deres Gerning i denne Have.

Fra 1652 kendes en Urtegaardsmand *Henrik Olpman*, som da fik udbetalt c. 70 Rdlr. til Arbejds løn til Folkene og i Slutningen af samme Aar faar udbetalt 40 Rdlr. til en Rejse til »det gamle Land« (muligvis Gartnerens Fædreland, — Tyskland?).¹⁶⁰ Han synes kort efter at være afgaaet ved Døden, og der meldes om, at der fra 10/4 1653 er betalt for Kost for 2 af hans efterladte Børn (til Heinrich Balcke); det ene af disse Børn var *Frederik Olpman*, der blev sat i Gartnerlære hos *Henrik Petersen* paa Frederiksborg Slot, og her betaltes der 30 Rdlr. om Aaret for ham i Kostpenge, — et Beløb, som Kongen udreder, og som *Anne Hendrich Persens* »i Stiernholmølle« kvitterer for Modtagelsen af.

En følgende Gartner ved Dronningens Have var Mester *Hans Hilpert*, som i hvert Fald kan spores fra Juni 1655.¹⁶¹ Han fik da udbetalt 600 Rdlr. for Regning Kongens »Besoldning«, og Aaret efter udbetales der ham 300 Rdlr. til Havedyrkning, Besoldning, Arbejdspenge m. m. ($\frac{1}{2}$ Aars Besoldning).

Om disse nævnte Gartnere er det utvivlsomt, at de har været beskæftiget i den nævnte »Dronningens Have«; men da denne blev ødelagt under Svenskekrigene og saa henlaa til Græsning og Høslet, har de saakaldte »Dronningens Gartnere« fra den nærmest følgende Periode til en Begyndelse maaske nok været knyttet til den hidtidige, men senere utvivlsomt til den nyanlagte Dronningens Have, der laa omtrent, hvor nu St. Annæ Plads ligger, indrettedes til Erstatning for den ødelagte og efter sin Indretning og efter

¹⁵⁹ O. Nielsen: Københ. Hist. og Beskr. IV 394—95, 356, 442, V 8, 34, 38, 39, 310, 390—99, 530; Kbh. Diplom. VI 483.

¹⁶⁰ Marquard: Kammerregnsk. 4, 8, 20, 21, 40.

¹⁶¹ do. 21, 37.

Opfyldning af de sumpede Arealer grænsede op til »Kongens Have« (Rosenborg), kun adskilt fra denne ved en Grøft.¹⁶²

En af de første efterfølgende Gartnere var *Hans Ehbisch*, der fra 24/5 1659 var ansat ved Dronning Sophie Amalies Have og i hvert Fald var der i Slutningen af 1668.¹⁶³ Godt en Snes Aar senere er han Gartner ved noget, der kaldes »Bjerrers Lysthave«; han blev gift med Dronn.s Kammerjomfru *Annchen (Anna) Nundorf*, og de fik en Søn, *Joh. Fr. E.*, der blev Billedhugger. Gartner E. fik Ordre til at flytte en Del Urter, som fra Dronn. Have var ført til Gyldenløves (paa Kg. Nytorv), tilbage til Dronn.s Have.¹⁶⁴

Den næste Gartner hed *Mikael Ehbisch*,¹⁶⁵ og vi gætter paa, at han var Søn af førstnævnte. Han var hos Dronningen til 28/6 1669, da han blev udnævnt til Gartner paa Gisselfeld og Holmegaard; senere blev han Gartner paa Vordingborg Slot.

Det synes, som om der til en Begyndelse ikke var nogen fast Gartner, mens Sophie Amalienborg blev opført,¹⁶⁶ men i hvert Fald fra 1671 nævnes der en Gartner *Adam Löscher*, som kaldes Hofgartner;¹⁶⁷ han havde 1666 været Gartner ved Hørsholm Slot; fra 1/5 1671 har han Tilsynet med Hørsholm, Dronninggaard og Ebberødgaards Haver, samtidigt med, at han sandsynligvis ogsaa har været ansat ved Amalienborg. I en Periode under Opførelsen af Slottet (1673—74) er han ansat ved Hørsholm Amt, men synes igen fra 15/5 1681 at have været ved Amalienborg for at forblive der Aarhundredet ud. Samtidig med ham har der ved Enkedronningens Hof været flere andre Gartnere. Saaledes nævnes fra 1681 Gartner *Andreas Jensen*, som ogsaa havde Tilsynet med Haverne ved Godserne Corselitze, Skørringe og Berritz paa Falster, og som 15/5 1686 er ansat hos Kongen. Han blev begravet 21/3 1693.¹⁶⁸ — En tredje Gartner, der ligeledes kendes fra 1681, var *Francois Berris*, som formentlig var hos Enkedronningen til Februar 1685.¹⁶⁸ Og fra Aaret efter nævnes ligeledes som Enkedronningens Gartner *Levin Ludvig Rohrlache*; hans Hustru, *Sophie Amalie Drechner*, med hvem han var bleven gift c. 15/6 1682, omkom ved Amalienborgs Brand, mens han selv reddede Livet.^{168, 169} Han nævnes senere som Gartner hos Dronn. Caroline Amalie (1695 og 1697).¹⁶⁸

¹⁶² Københ. Hist. og Beskr. V 260; Lorenzen: Københ. Palæer 1922 I 61, 63; Københ. Diplom. V 769—70.

¹⁶³ Roedes Register.

¹⁶⁴ Københ. Diplom. V 624.

¹⁶⁵ Roedes Register; Bestallingsb. 8a 256.

¹⁶⁶ jevnf. Marquard: Kammerregnsk. 535.

¹⁶⁷ Roedes Register; Københ. Diplom. VII 551; Bestallingsb. 23a fol. 202—3; Marquard S. 328, 334, 339, 350, 348, 362, 388, 401, 406, 476, 483, 509, 527, 535.

¹⁶⁸ Roedes Register.

¹⁶⁹ Bobé: Operahusets Brand, 1889, 50.

Hvorledes disse Gartnere har fordelt Arbejdet imellem sig, eller hvor deres Arbejdsomraade egentlig har ligget, er ikke helt klart; der tales i det sidste 10-Aar om 2 Haver, nemlig foruden om Dronningens (subs. Enkedronningens) Have ogsaa om Amalienborg Have, og 2 Gartnere faar udbetalt Nytaarsgratiale, — Gartneren ved Dronningens Have faar 12, Amalienborg-Gartneren 20 Rdlr.,¹⁷⁰ — dermed er sindstn. i »Rang« placeret lige med Rosenborggartneren, og de er de fornemste Gartnere i Hoffets Sold.

Fra 1695 har Adam Löscher i sine sidste Leveaar været adjungeret sin Svigersøn, *Peter Schneckel*,¹⁷¹ der sikkert overtog Bestillingen lige efter Aarhundredskiftet.¹⁷⁵ Han havde c. 650 Rdlr. aarligt at raade over, hvortil kom mindre Udlæg, saasom til Foder til de mange Vildænder.¹⁷² Mens Haven efter Branden en tidlang forsømtes og ikke ofredes nogen Interesse fra oven, er den omkr. 1708 Genstand for Omlægning m. m.; der bevilligedes ikke mindre end 8000 Rdlr., mens Rosenborghaven da kun fik ekstra 4000.¹⁷³ Dette Arbejde har maaske været overdraget *Krieger*, og da i 1711 Schneckel forflyttedes til Rosenborg (se foran), varetog *Krieger* Tilsynet med Haven i Halvaaret fra Oktober til April, i hvilket Tidsrum han bl. a. fik 29 Rdlr. til Foder til Vildænderne.¹⁷³ K. efterfulgtes af *Peter Höck*.^{171, 172} Denne havde før August 1708 været Gartner paa Antvorskov Gods, derpaa hos en Harboe, til han kom til Amalienborg. Ogsaa han maa tage sig af de mange Vildænder (der er nu 100—150 Stk.), og Foderet til dem bliver mere og mere kostbart (50—60 Rdlr. aarlig). Hans Gage var 500 Rdlr. P. H. var paa Amalienborg til sin Død i 1731; blot 2 Aar før var han bleven gift med en Enke, *Utilia*, der efter hans Død fik tillagt en Pension paa 100 Rdlr.^{171, 172}

Den næste Gartner blev Tyskeren *Friedrich Ludwig Bruhn*, som fik Bestalling under 23/5 1731.¹⁷⁴ I denne sagdes det, at han baade skulde have Opsyn med Haven og den derved liggende Mønstringsplads, at han (som andre tiltrædende) skulde opsætte et Inventarium over Havens Træer og Gevækster og flittigt skulde føre Ugelister over Daglejerne o. s. v. Da der i et Aar (som saa ofte før og siden) fra Holland indførtes en Del Blomsterløg til de kongelige Haver (Rosenborg for 100 Rdlr., Frederiksberg for 130, Charlottenborg og Amalienborg hver 60), betydedes det Gartnerne i disse Haver, at de selv maatte sørge for i Fremtiden at faa »op-

¹⁷⁰ Marquard S. 535.

¹⁷¹ Roedes Register.

¹⁷² Partikulærk. Regnskaber.

¹⁷³ do. Bygningsregnskaber; jevnf. Havekunst 1924 S. 37 ff.

¹⁷⁴ Partikulærk. kgl. Resol. Nr. 168 af 21/11 1736.

¹⁷⁵ P. S. figurerer 1704 med en Udgiftspost til Haven ved Ridebanen (Partikulærk. Regnskaber).

draget« slige Gevækster i Planteskoler etc.¹⁷⁶ Derimod var der ikke noget i Vejen for, at de kunde faa refunderet Udgifterne til Indførelse af en Del Avnbøg, Pyramidetaks o. a.¹⁷⁷ I Henhold til Havekommissionens Betænkning (se under Rosenberg), reguleredes Udgifterne i 1745; Gagen forblev dog den samme for Bruhn som for hans Forgænger (500 Rdlr.), men der tillagdes ham 247 Rdlr. for Køkkenleverancer, — det største Beløb, som nogen Slots-have da modtog fra Hofkassen.¹⁷⁸ Havens Drift kostede omtrent det samme som Rosenborgs (c. 2500 Rdlr.).¹⁸¹ — Efter Höcks Enkes Død (1746) fik B. Lov til ogsaa at hæve de 100 Rdlr., som hun havde haft i Pension om Aaret.¹⁷⁹ Selv forflyttedes han i 1749 til Rosenberg, da Haven opgaves og Grunden overlodes til Kommunen.¹⁸⁰

Nogle Træer fik Lov at blive staaende, og da et nyt Amalienborg Palæ-Kompleks opstod, indgik nogle Træer, som vistnok stammer herfra, i de Haveanlæg, der knyttede sig hertil.¹⁸² — Haverne, som indrettedes ved de nuværende Amalienborg-Palæer, var (og er) relativt smaa, og navnlig til en Begyndelse har der overhovedet ikke været Tale om at ansætte nogen Gartner derved.

Ogsaa disse smaa Haver maatte dog være undergivet et vist Tilsyn, og da de efterhaanden var overtaget af Kongen, havde Portneren ved Palæerne, *Niels Jensen Bache*, faaet paalagt at føre Tilsyn med dem.¹⁸³ Hele hans Løn var 130 Rdlr., hvortil kom 40 Rdlr. i Boliggodtgørelse, til Brændsel, Lys m. m. I sine sidste Aar havde han dog Bolig paa Palæet, og da han 19/10 1806 var afgaaet ved Døden, ansøgte hans Enke om en Pension paa 40 Rdlr., hvilket bevilligedes hende, — dog under den Forudsætning, at hun rømmede de Værelser, som Familien hidtil havde beboet og hun selv flyttede til et Værelse i Porten. Lejligheden skulde bruges til en Garderobebetjent.¹⁸⁴ — Til Afløser for N. J. B. ansattes derefter en af Kongens Arbejdskarle, *David Jørgensen*, som i Mod-sætning til sin Forgænger blev kaldt Gartner. Han synes iøvrigt ogsaa at have været Gartner; i hvert Fald hævdede han, at han i 16 Aar havde ernæret sig ved Gartneri, og bl. a. som Gartner havde forestaaet Haven ved Kildevæld. Af Slotsgartner Voigt paa Frederiksberg ansaas han for at være »bequem og duelig« til at

¹⁷⁶ Rentekamm. kgl. Resol. Nr. 168 af 21/11 1736.

¹⁷⁷ Partikulærk. Resol. Nr. 110 af 14/10 1739 og Nr. 150 af 23/11 1740.
Rentek. kgl. Resol. Nr. 61 af 16/5 1735 og Nr. 18 af 22/1 1737.

¹⁷⁸ Partikulærk. Resol. Nr. 57 af 9/6 1745.

¹⁷⁹ do. Nr. 46 af 3/5 1746.

¹⁸⁰ do. Nr. 52 af 6/12 1749.

¹⁸¹ Partikulærk. Regnskaber.

¹⁸² Bruun & Lange: Danm. Havebrug og Gartneri (1920) S. 290.

¹⁸³ Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 327 af 3/1 1795.

¹⁸⁴ do. S. 164 af 27/10 1806.

udfyldte den ledige Stilling; han ansattes med samme Løn som sin Forgænger med Haab om »i Tiden, naar han fyldestgør den Forventning, man har om ham i Henseende til Duelighed, at maatte vorde tillagt de 40 Rdlr.«, som den afdøde havde haft.¹⁸⁵ Der bevilligedes ham et Par Aar efter 1 Favn Brænde extra,¹⁸⁶ og senere fik han foruden de ovenomtalte aarlige 40 Rdlr. tillige en Gave paa 15 Rdlr. paa Grund af Dyrtiden (1809).¹⁸⁷ Da Huslejen i Amalienborg-Kvarteret var dyr, kneb det for J. at klare sig med de 40 Rdlr. hertil, og han ansøgte da (1811) om at maatte faa fri Bolig ved Indretning af Lyst- og Materialhuset.¹⁸⁸ Man var ængstelig for, om det nu ogsaa kunde istandsættes saa godt, at han kunde bebo det ogsaa om Vinteren; men Overvejelserne resulterede dog i, at det for en Sum af 430 Rdlr. sattes i Stand til ham. — David Jørgensen døde (i Februar) 1832.¹⁸⁹ Til hans Efterfølger valgtes *Johan Heinrich Reeh*. Denne var Søn af en (formodentlig kgl.) Gartner; han havde lært Gartnerfaget hos sin Far og hos Lindegaard i Rosenborg¹⁹⁰ og tog 1818 Gartnereksamen sammesteds (mg). I 1824 søgte han om Stillingen som Gartnerstvend i Frederiksberg Have.¹⁹¹ Fra August 1829 havde han Tilsyn med den af Lindegaard anlagte Have ved Kronprinsesse Wilhelmines Palæ, og efter kgl. Befaling af 2/9 1829 anlagde han Haven ved Prinsesse Carolines Palæ og førte derefter Tilsynet med ogsaa denne Have. For dette Arbejde, der var mere omfattende end det, D. J. havde haft ved Palæhaverne, havde R. for 2 Aar haft 100 Rdlr.; men da han ikke kunde klare sig dermed, søgte han om Forhøjelse og fik en Gratifikation paa 150 Rdlr.¹⁹² Det synes, som om Reeh har været ansat som Karl el. løs Opsynsmand fra 1828, idet der fra denne Tid er stillet ham en fast Ansættelse i Sigte,¹⁹² — og efter at man i Overhofmarchallatet har undersøgt hans Arbejdes Omfang m. m., fik han ansat en Gage paa 180 Rdlr. for Pasning af de 2 Haver, — omtrent svarende til det, som samtidig gaves D. J. paa Amalienborg.¹⁹³ Ved D. J.s Død fik han ikke alene Lov at beholde denne Gage og Godtgørelse for Udgifter til de ved disse Havers Drift nødvendige Gartnere, men han fik desuden de 170 Rdlr., som D. J. hidtil havde haft i Gage (af Finanskassen),¹⁹⁴ og han fik i Gratifikation som

¹⁸⁵ Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 182—83 af 29/1 1807.

¹⁸⁶ do. S. 365 af 15/11 1808.

¹⁸⁷ do. S. 51 af 31/7 1809.

¹⁸⁸ do. S. 164 ff. af 9/9 1811.

¹⁸⁹ do. S. 158—59 af 10/4 1832.

¹⁹⁰ Rentek. kgl. tyske Forestillingpr. Nr. 102 af 12,5 1832.

¹⁹¹ Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 367 ff. af 7/2 1824.

¹⁹² do. S. 309 ff. af 1830.

¹⁹³ do. S. 40—42 af 16/7 1831.

¹⁹⁴ do. S. 20—22 af 21/2 1832.

Regulering af Tilsynsgagen fra de Haver, han hidtil havde haft under sig, 100 Rdlr. for Tidsrummet 16/7 1831 til 21/2 1832.¹⁹⁵ Allerede Aaret efter søgte R. om Stillingen som Slotsgartner paa Fredensborg, uden dog at faa den.¹⁹⁶ Han forblev ved Palæerne i hvert Fald til det store Skisma i 1849 (se under Rosenborg); senere blev han Voldmester og døde formentlig som den sidste af Kongens Gartnere fra Tiden før 1849. Hans Enke skænkede i 1877/78 et Legat paa 1000 Kr. til Gartnernes Hjelpeforening.¹⁹⁷

Palæhaven.

Under forskellige Navne (saasom Palæet i Kalveboderne o. a.) skjuler sig den Bygning, som nu er indrettet til Nationalmusæet, og som ogsaa en Tid hed Prinsens Palæ. Palæet erhvervedes af Frederik IV, som lod *Johan Cornelius Kriger* ombygge det, og da bl. a. indrettede Haveanlæg m. v. derved. Han købte i 1711 Abrikos-træer og andet til Orangerihuse, indrettede Menageri etc.¹⁹⁸ For sit Arbejde fik han i 1713 udbetalt 57 Rdlr., men i 1715 350 for Havens Pasning i de forløbne 3½ Aar, altsaa 100 Rdlr. om Aaret, regnet fra 1/7 1711. Samtidig med Ombygningen ofredes der i 1716 1600 Rdlr. paa Orangerier, og Aaret efter købtes der Taks m. fl. Træer og Buske.^{198, 200} — I 1718 ansattes der en særlig Orangerigartner, nemlig *J. N. Roggenkamp*, der siden kom til Rosenborg (se foran); han havde en aarlig Gage af 100 Rdlr.¹⁹⁸

Ligesom under Krieger var der ogsaa under Roggenkamp en vis Fællesdrift for de 2 Haver, Palæets og Rosenborgs, — Gartnerne hævdede Gage sidstn. Sted, men skulde for den samme Gage ogsaa holde Palæhaven. Ganske det samme var Tilfældet med Roggenkamps Efterfølger, *Johan Georg Leitloff*; men denne sidste kaldtes dog Palægartner og har indtil Roggenkamps Død sikkert kun haft med selve Palæhaven at gøre. Ogsaa han kom til Rosenborg, men entledigedes ved den store Omplacering af Gartnere i 1749 for da at blive Palægartner igen (se foran).

Palægartnerstillingen, som blev ledig ved Leitloffs Død, besattes under 18/12 1766 med den hidtidige botaniske Gartner, *Christian Hansen*.¹⁹⁹ Denne havde faaet Lærebrev som Gartner under 28/4 1743; han synes i tjenstligt Ærinde at have været paa Udenlandsrejse i 1765 og fik da udbetalt et Beløb i Haag.¹⁹⁸ Han var Prof. Oeders Amanuensis i botan. Have, og havde der en Gage paa 300 Rdlr., hvortil kom 100 Rdlr. i Huslejegodtgørelse og 80

¹⁹⁵ Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 158—59 af 10/4 1832.

¹⁹⁶ do. S. 383 ff. af 28/9 1833.

¹⁹⁷ Tidsskrift for Havevæsen 13. S. 253.

¹⁹⁸ Partikulærkamrets Regnskaber.

¹⁹⁹ Partikulærkamrets Resol. Nr. 221 af 18/12 1766.

²⁰⁰ Om Palæhaven se iøvrigt Hist. Medd. om Kbh. 2 R. III 533—46.

Rdlr. til en Lærling. Forholdet mellem ham og den vanskelige Chef var imidlertid ikke godt, og i 1761 blev C. H. derfor afløst af Gartner *F. C. Voigt*, idet han fik Lov at beholde sin Gage i Pension, indtil han kunde faa anden Ansættelse.²⁰¹ Denne Lejlighed tilbød sig altsaa ved Embedsledigheden i Palæhaven fra Nytaaret 1767. Her fik Hansen 424 Rdlr. i Gage plus 6 Favne Brænde og (ligesom Leitloff) 50 Rdlr. til Arbejdsmaterialer.²⁰² Han afgik 1777 ved Døden.²⁰³

Henrik Frederik Godske blev den næste Palægartner. Han var født i København og stod i Lære i Frederik V's botaniske Have fra 28/9 1761 til 28/9 1764.²⁰⁴ Derefter blev han Gartner ved Charlottenborg Palæ; da Haven ved dette Palæ imidlertid skulde udlægges til en Afløser for den bestaaende botaniske Have, og da G. ikke kunde overgaa til denne, men havde Kontrakt om Charlottenborg-Haven og derfor kunde paaberaabe sig en Erstatning, forbeholdt Kongen sig at bestemme over, hvor han siden skulde anvendes. Nu døde altsaa C. H., og der bød sig en kærkommen Lejlighed til at anbringe G. i en nogenlunde passende Gartnerstilling. Han fik dog kun Stillingen som noget midlertidigt og til en Gage af 250 Rdlr., — der skulde ved passende Lejlighed skaffes ham en anden Tjeneste, idet det var Meningen, at Palægartnerstillingen helt skulde ophæves og Gagen til den inddrages. Iøvrigt søgtes Stillingen af Fasanmester Rossums Søn, *Frederik Christian R.*²⁰⁵ — Efter at G. var bleven anbragt i Palægartnerstillingen, blev Tjenesten som Gartner- og Fontænemester ved Gottorp Slot ledig, og denne blev da overdraget Godske.²⁰⁶ Hidtil havde der her været 2 Stillinger, en som Gartner og en som Fontænemester, og G. søgte kun den første, som han vilde være fornøjet med at faa overdraget til samme Gage, som han havde haft ved Palæet. Nu sloges begge Stillinger imidlertid sammen, og der blev ansat en Gage paa 400 Rdlr. dertil, — senere i samme Aar tillagdes der ham yderligere 200 Rdlr., da det stipulerede Beløb til Folkeholdet ikke strakte til,²⁰⁷ og da Slotsforvalteren afgik ved Døden, overdroges det ham endog ogsaa at varetage denne Stilling sammen med de 2 førnævnte; med denne var forbunden en Indtægt paa 440 Rdlr.²⁰⁸ I 1807 afgav han Gartnertjenesten, men beholdt Fon-

²⁰¹ Hist. Medd. om Kbh. III S. 527, 528 og 530.

²⁰² Partikulærk. Resol. Nr. 221 af 18/12 1766.

²⁰³ Embedsudn. under Rentekamm. III 1773—90.

²⁰⁴ jevnf. Lærebrev geng. i Gartner-Tid. 1928 S. 273 og 282.

²⁰⁵ Rentekamm. kgl. Resol. Nr. 139 af 10/11 1777.

²⁰⁶ Rentekamm. kgl. tyske Forestill. og Resol. Pr. Nr. 120 af 22/7 1779.

²⁰⁷ do. 212 a af 1779.

²⁰⁸ do. Nr. 110 af 23/6 1790.

tænemesterstillingen;²⁰⁹ han bar Titel af Haveinspektør og afgik 1811 ved Døden.²¹⁰

Med Godskes Udnævnelse til Gottorp Slot ophævedes i Henhold til tidligere Beslutning Gartnerstillingen helt.²¹¹ Det overdroges til Gartner *Dörschell* ved Rosenborg (se under Rosenborg) og dennes Efterfølgere i samme Embede at føre Tilsynet med Palæhaven, og de 250 Rdlr. til Palægartneren sparedes i Kongens Udgifter.²¹²

---

²⁰⁹ Rentek. kgl. tyske Forestill. og Resolutionspr. Nr. 220 af 4/12 1807.

²¹⁰ do. Nr. 137 af 5/7 1811; jevnf. Aarboeg for Gartneri 1930 S. 79.

²¹¹ Rentekamm. kgl. Resol. Nr. 139 af 10/11 1777.

²¹² do. Nr. 115 af 22/7 1779.